

TÜRKİYE’DE 2016 YILI MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE BELGELERİNİN TOPLUMSAL CİNSİYETE DUYARLI VERGİLENDİRME AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ: ¹

Cahide Göğüsdere *

Gönderim Tarihi: 27.07.2020

Kabul Tarihi: 24.10.2020

Özet

Bütçeler, vergi ve harcama yönüyle, çeşitli ülkelerde kadınları desteklemek ve onları ekonomide girişimci olarak teşvik etmek gibi amaçlara uygun hale getirilmiştir. Bütçelerin, gelir kalemleri başta olmak üzere, cinsiyetler arası eşitlik yönünden değerlendirilmesi gerekmektedir. Bütçe gelirlerinin büyük bir kısmını ise vergiler oluşturmaktadır. Vergilerle ilgili olarak uygulanan politikaların kadınlar ve erkekler üzerindeki etkileri ayrı ayrı tanımlanmalı ve buna uygun bütçe önerileri geliştirilmelidir. Bu kapsamda toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme (TCDB) anlayışı cinsiyet eşitliği perspektifini sunmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için, bütün politika alanlarında gelir ve giderlerin toplumsal cinsiyete duyarlı analizlerinin yapılması gereklidir. Bu çalışmada 2016 yılı merkezi yönetim bütçe belgeleri, ilgili mevzuat ve düzenlemeler toplumsal cinsiyete duyarlı vergilendirme açısından irdelenecektir. Bu amaçla doğrudan vergilerden gelir vergisi (GV) ve dolaylı vergilerden katma değer vergisi (KDV) ve özel tüketim vergisi (ÖTV) incelenecektir. Bu bütçelerde kadınlar yok sayılmış, vergi konusunda kadına hiçbir vurgu yapılmamıştır.

Anahtar Kelimeler: *Toplumsal Cinsiyet, Bütçe, Vergi.*

Jel Sınıflandırması: *J16, H61, H2.*

THE EVALUATION OF THE 2016 YEAR CENTRAL GOVERNMENT BUDGET DOCUMENTS IN TERMS OF GENDER SENSITIVE TAXATION IN TURKEY

Abstract

In terms of tax and expenditure, budgets have tailored to support women and encourage them as entrepreneurs in the economy in various countries. Budgets should be evaluated in terms of gender equality, especially income items. Taxes constitute the majority of budget revenues. The effects of tax policies on women and men should be defined separately, and budget proposals should be developed accordingly. In this context, gender-sensitive budgeting (GSB) provides a gender equality perspective. To ensure gender equality, gender-sensitive analysis of income and expenditure is required in all policy areas. In this study, 2016 central government budget documents, related legislation, and regulations will be examined in terms of gender-sensitive taxation. For this purpose, income tax (IT) from direct taxes and value-added tax (VAT) and excise duty (ED) from indirect taxes will be examined. Women were ignored in these budgets and no emphasis was placed on women in tax issues.

Keywords: *Gender, Budget, Tax.*

Jel Classification: *J16, H61, H2.*

¹ Bu çalışma, yazarın "Toplumsal Cinsiyet ve Vergilendirme: 2005-2016 Dönemi Bütçe Raporları, İlgili Mevzuat ve Düzenlemelerden Hareketle Türkiye Özelinde Bir İrdeleme", adlı Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezinden türetilmiştir.

* Dr. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, cahideb@yahoo.com

1.Giriş

Bütçelerin gelir kısmını oluşturan vergiler, harçlar, katılım payları vb. kalemler toplumsal cinsiyet eşitsizliğini artırmaktadırlar. Özellikle vergilendirme konusu, kadınlar açısından bakıldığında, eşitsizliklere neden olmaktadır. Bu kapsamda bütçe gelirlerinin dolaylı vergilerle finanse edilmesi toplumsal cinsiyet temelinde kadınların aleyhine sonuçlara neden olmaktadır. Doğrudan vergi türü olan GV adil bir bütçenin oluşturulması bakımından önemli bir vergi kalemidir. Çünkü GV'de asgari geçim indirim, artan oranlı vergi tarifeleri, indirim, istisna ve muafiyet gibi uygulamalar sayesinde vergi adaleti sağlanabilmektedir. Dolaylı vergilerden KDV, ÖTV gibi vergilerde ise vergi yükü, düşük gelirli olanların üzerinde kalabilmektedir. Bu nedenle gelir eşitsizliği artmaktadır. Ülkeler bu eşitsizlikleri gidermek adına TCDB gibi uygulamalara bütçelerinde yer vermeye başlamışlardır.

TCDB anlayışı merkezi yönetim bütçeleri, yerel yönetim bütçeleri gibi çeşitli bütçelerde uygulanabilmektedir. Ancak maliye politikası ve para politikası merkezi yönetimin sorumluluğunda olduğundan, ilk etapta merkezi yönetim bütçeleri vergilendirmede toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması açısından daha önemlidir. Bu kapsamda incelenecek olan 2016 yılı merkezi yönetim bütçesi ile ilgili olarak TCDV kriterlerine değinilmesi uygun olacaktır.

2. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Vergilendirme Kriterleri

Türkiye'de en son 2005 yılında konsolide bütçe uygulaması yapılmıştır. İlk kez 2006 yılında merkezi yönetim bütçesi uygulamasına geçilmiştir. Merkezi yönetim bütçelerinde eğitim, sağlık, savunma vb. alanlar için ayrılan paylara bakıldığında eşitsizlik kriterinin ön planda olduğu anlaşılmaktadır. Zira bu bütçelerin oluşturulmasında kadınlara söz hakkı tanınmamıştır. Türkiye'de Merkezi yönetim bütçeleri incelendiğinde toplumsal cinsiyete duyarlı vergilendirme (TCDV) hedefinin olmadığı açıkça ortaya konabilmektedir. Çalışmada 2016 yılı bütçesi ile ilgili düzenlemeler TCDB kriterleri temelinde irdelenmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda bütçelere amaçlanan sonuçlar ile kastı aşan lehte ve kastı aşan aleyhte sonuçlar açısından bakılacak ve toplumsal cinsiyete duyarlı vergilendirme, toplumsal cinsiyet nötr vergilendirme, toplumsal cinsiyet aleyhine vergilendirme olarak, gelir vergisi (GV), dolaylı vergiler (KDV ve ÖTV) temelinde irdelenecektir. TCDV bağlamındaki kuramsal tartışmalar incelendiğinde aşağıdaki kriterler² elde edilmiştir.

2.1. Gelir Vergisi

Artan oranlı GV idari bakımdan uygulanabilirse ve geniş bir vergi tabanına yayılabilirse, "bütçe karar mekanizmalarına kadınların yoğun katılımının sağlanması, kadın istihdamının artırılması ve kadın girişimciliğinde vergi muafiyet ve istisnalarının ortaya koyulması halinde",³ indirim, istisna ve muafiyetlerin düzeyleri, düşük gelirli vergi mükelleflerini gözetecek şekilde olursa, menkul kıymet gelirleri ve faiz gelirlerinin düşük vergilendirilmesi veya istisna tutulmaları, kreş ve yaşlı bakım merkezlerine yapılan ödemelerin vergiden istisna tutulması ya da GV matrahından indirilmesi ve elde edilecek gelirlerin cinsiyete duyarlı kamu hizmetlerine tahsisi halinde, evli kadınlara uygulanan vergi oranları evli erkeklere uygulanan vergi oranlarına göre daha düşükse, kadınlar vergi indirimlerinden ve çocuk indirimlerinden daha fazla yararlanıyorsa, GV'de reformlara gidilmesi halinde, GV aile büyüklüğü ve bakmakla yükümlü olunanların sayısına bakılmaksızın bireysel olarak tahsil ediliyorsa,⁴ TCDV olarak değerlendirilecektir.

² İlgili kriterler için bkz: Göğüsdere, C. (2018). "Toplumsal Cinsiyet ve Vergilendirme: 2005-2016 Dönemi Bütçe Raporları, İlgili Mevzuat ve Düzenlemelerden Hareketle Türkiye Özelinde Bir İrdeleme", adlı Gazi üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

³Shibata'ya (1994) göre vergi oranlarında yapılan indirimler nedeniyle, evli kadınlar ücretli istihdama girmemektedirler. Fransa, Hollanda vb. ülkelerde yapılan vergi reformları açık cinsiyete dayalı ayrımcılığa neden olmaktadır (Nelson, 1996).

⁴ Aile reisi beyannamesi uygulaması "Türkiye'de 29 Temmuz 1998 tarihinde" yürürlükten kaldırılmıştır,

Evli kadınlara uygulanan vergi oranları evli erkeklere uygulanan vergi oranlarına eşitse, muafiyet ve indirimler GV ödeyen tüm bireyler için kullanılıyorsa, toplumsal cinsiyet nötr vergilendirme olarak değerlendirilecektir.

Dik artan oranlı GV uygulaması yatırım yapma isteğini azaltarak istihdamı azaltıyorsa, aynı düzey ve tek tip indirim, istisna ve muafiyetler olursa, GV'de artış, vergi ödenecek dilimi ve vergi oranlarını yukarı çekerek ilave vergi yükü artışına neden oluyorsa, vergi tarifelerindeki değişiklikler az geliri kadınların yüksek oranlarda vergilendirilmesine neden oluyorsa, yüksek vergi oranları kadınları emek piyasasına girmekten caydırıyorsa, "adaletsiz ve yüksek oranlı vergi sistemi yanında kayıt dışılığın haksız kazançları beslemesi halinde", ücret gelirlerinin vergilendirilmesi mümkünken ev içi üretim gelirlerinin vergilendirilememesi halinde, evli kadınlara uygulanan vergi oranları evli erkeklere uygulanan vergi oranlarına göre daha yüksekse, erkekler vergi indirimlerinden ve çocuk indirimlerinden daha fazla yararlanıyorsa, vergi sisteminde uygulanmaya çalışılan pozitif ayrımcılığa rağmen kadınlar için yüksek vergi dilimi uygulanıyorsa, kadınlar yarı zamanlı ve kayıt dışı olarak çalıştığından indirimlerinden yararlanamıyorsa, vergi kanunlarının karmaşık bir yapısı varsa, evli çiftlere yapılan indirimler kadın istihdamını caydırıyorsa, evli çiftler bekarlara göre daha az vergi ödüyorsa toplumsal cinsiyet aleyhine vergilendirme olarak değerlendirilecektir.

2.2. Dolaylı Vergiler (KDV ve ÖTV)

Medikal ürünlerden alınan vergiler, düşük oranlı ise, "kahverengi ekme, mısır unu, kuru fasulye, süt tozu, pirinç, sebze ve meyve gibi belirli gıda maddelerinde KDV oranı düşük oranlı veya sıfırsa," yoksul kadınlar için önemli olan bazı mallara düşük oranlı veya sıfır KDV ve ÖTV oranı uygulanıyorsa, kadın girişimciler KDV'den muaf ise, KDV'de sağlanan indirim, istisna ve muafiyetler, artan oranlılığın şiddetini azaltıyorsa, "dolaylı ve doğrudan vergilerde, vergi politikalarının tasarımı toplumsal cinsiyet perspektifi birleştiriliyorsa", KDV ile ilgili kadınlar ve düşük gelirli kadınlar yararına yasa çıkarılıyorsa, "% 0 vergi oranı fakir ve çocuklu, kadının aile reisi olduğu haneleri korumak için uygulanıyorsa," TCDV olarak değerlendirilecektir.

Alkol ve sigara gibi tüketim ürünlerinden alınan vergiler yüksekse, erkek ve kadınları aynı oranda etkiliyorsa, gelir seviyesi ne olursa olsun aynı vergi alınıyorsa, toplumsal cinsiyet nötr vergilendirme olarak değerlendirilecektir.

Kadınlar aile sağlığı, eğitim, beslenme vb ihtiyaçlar için gelirlerini harcıyorsa, artan KDV ve ÖTV oranları, kadın girişimcilere daha fazla yük getiriyorsa, kadın girişimcilerin ödediği KDV ile erkek girişimcilerin ödediği KDV sektörüne göre değişiyor ve kadın girişimcilerin ödediği KDV daha yüksekse, kadın girişimcilerin ticaret sektöründe, erkek girişimcilerin üretim sektöründe olma olasılığı daha fazla ise, kadın girişimcilerin kazançları daha düşük olduğundan, muafiyetlerden yararlanma oranları da daha düşükse, yiyecek içecek gibi ana tüketim maddelerinden alınan vergiler, diğer harcama kalemlerine göre daha yüksekse, su, elektrik, yakıt, taşımacılık, sağlık ve ilaç sektöründe de vergilendirme yüksekse, yakıt vergileri, vergi yükünü artırıyor, temel gıda maddeleri, temel kişisel bakım kalemleri, çocuk giyimi ve ev yakıtı kullanımını nedeniyle vergi yükü artıyorsa toplumsal cinsiyet aleyhine vergilendirme olarak değerlendirilecektir.

Çalışmanın bu bölümünde yukarıdaki kriterlerden hareketle 2016 yılı bütçe belgeleri doğrudan vergilerden GV ve dolaylı vergilerden KDV ve ÖTV ile ilgili düzenlemeler açısından irdelenecektir. Ayrıca toplumsal cinsiyete duyarlılık artmış mı, azalmış mı veya nötr mü kalmış sorularına yanıt aranacaktır.

3. 2016 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Belgeleri

2016 yılı merkezi yönetim bütçesinde KDV, ÖTV ve GV vergi gelirleri içinde ilk üç sırada yer almaktadır.⁵ 2016 yılı merkezi yönetim bütçe belgelerinden Orta Vadeli Program'da (2016 - 2018),

⁵ <https://www.hmb.gov.tr/bumko-merkezi-yonetim-butce-kanunu-ve-ekleri>

Orta Vadeli Mali Plan'da (2016 - 2018), Bütçe Gerekçesi'nde, Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu Tasarısı ve Ekleri (Kadük olan)'da, Merkezi Yönetim Geçici Bütçe Kanunu'nda, Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu'nda TCDV'ye ilişkin bir ifade bulunmamakla birlikte "kadın" ifadesi dahi yer almamıştır.

2016 yılı merkezi yönetim bütçe belgeleri GV ve dolaylı vergiler (KDV ve ÖTV) temelinde, yukarıda verilen kriterler açısından irdelendiğinde yapılan tespitler aşağıda verilmiştir:

3.1. Gelir Vergisi

- İndirim, istisna ve muafiyetlerin düzeyleri, düşük gelirli vergi mükelleflerini gözeterek şekilde olursa, TCDV söz konusudur. Yatırım teşvikleri ile ilgili olarak GV'de indirim yapılmıştır (Vergi Sirküleri, 2016/100). Net ücret tutarı 1300,99 TL'nin altına düşenlere ilave asgari geçim indirimi uygulanacaktır (Vergi Sirküleri, 2016/106). 2016 yılında çıkarılan muafiyetle 29 yaşın altındaki genç girişimcilerden üç yıl süreyle vergi alınmayacaktır (TC Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2016).

- GV'de reformlara gidilmesi halinde, TCDV söz konusudur.

- Aynı düzey ve tek tip indirim, istisna ve muafiyetler olursa, toplumsal cinsiyet aleyhine vergilendirme söz konusudur. Bu tür bir uyulama olmadığından ve kasıt bu olmadığından TCDV olduğu söylenebilir.

- Yüksek vergi oranları kadınları emek piyasasına girmekten caydırıyorsa, toplumsal cinsiyet aleyhine vergilendirme söz konusudur. Yüksek vergi oranlarına rağmen kadın istihdamı 0,5 puanlık artışla %28 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2016). Kasıt bu olmadığından ve kasıt aşan lehte bir durum söz konusu olduğundan TCDV olduğu söylenebilir.

- Adaletsiz ve yüksek oranlı vergi sistemi yanında kayıt dışılığın haksız kazançları beslemesi halinde, toplumsal cinsiyet aleyhine vergilendirme söz konusudur. Ocak 2016 döneminde herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna bağlı olmadan çalışanların oranı, bir önceki yılın aynı dönemine göre 0,6 puan azalarak %31,8 olarak gerçekleşmiştir. Kasıt bu olmadığından ve kasıt aşan lehte bir durum söz konusu olduğundan TCDV olduğu söylenebilir.

- Ücret gelirlerinin vergilendirilmesi mümkünken ev içi üretim gelirlerinin vergilendirilememesi nedeniyle toplumsal cinsiyet aleyhine vergilendirme söz konusudur. 2007 yılında GV Kanunu'nda yapılan değişiklikte, ev içi üretimden elde edilen gelirlerde vergiden muafiyet getirilmiştir. Kasıt bu olmadığından ve kasıt aşan lehte bir durum söz konusu olduğundan TCDV olduğu söylenebilir.

- GV, aile büyüklüğü ve bakmakla yükümlü olunanların sayısına bakılmaksızın, bireysel olarak tahsil ediliyorsa, toplumsal cinsiyet nötr vergilendirme söz konusudur.

- Evli kadınlara uygulanan vergi oranları evli erkeklere uygulanan vergi oranlarına eşitse, toplumsal cinsiyet nötr vergilendirme söz konusudur.

- Muafiyet ve indirimler GV ödeyen tüm bireyler için kullanılıyorsa, toplumsal cinsiyet nötr vergilendirme söz konusudur.

- Bütçe karar mekanizmalarına kadınların yoğun katılımının sağlanması, kadın istihdamının artırılması ve kadın girişimciliğinde vergi muafiyet ve istisnalarının ortaya koyulması halinde, TCDV söz konusudur. Ancak böyle bir durum olmadığından kasıt aşan aleyhte bir durum söz konusu olduğundan toplumsal cinsiyet aleyhine vergilendirme olduğu düşünülebilir. Ayrıca "Genç Girişimcilerde Kazanç İstisnası" ile elde edilen kazançların bir kısmı üç yıl boyunca GV'den müstesna tutulmuştur. Bu konuda kadın-erkek ayrımı yapılmadığından toplumsal cinsiyet nötr bir vergilendirme olduğu düşünülebilir.

- Menkul kıymet gelirleri ve faiz gelirlerinin düşük vergilendirilmesi veya istisna tutulmaları, kreş ve yaşlı bakım merkezlerine yapılan ödemelerin vergiden istisna tutulması ya da GV matrahından

indirilmesi, elde edilecek gelirlerin cinsiyete duyarlı kamu hizmetlerine tahsisi halinde, TCDV söz konusudur. Ancak bu tür bir uygulamaya gidilmediğinden ve kasıt bu olmadığı için toplumsal cinsiyet nötr vergilendirme olduğu düşünülebilir.

- Evli kadınlara uygulanan vergi oranları evli erkeklere uygulanan vergi oranlarına göre daha düşükse, TCDV söz konusudur. Ancak bu tür bir uygulamaya gidilmediğinden ve kasıt bu olmadığı için toplumsal cinsiyet nötr vergilendirme olduğu düşünülebilir.

- Kadınlar vergi indirimlerinden ve çocuk indirimlerinden daha fazla yararlanıyorsa, TCDV söz konusudur. Ancak bu tür bir uygulamaya gidilmediğinden ve kasıt bu olmadığı için toplumsal cinsiyet nötr vergilendirme olduğu düşünülebilir.

- Evli kadınlara uygulanan vergi oranları evli erkeklere uygulanan vergi oranlarına göre daha yüksekse, toplumsal cinsiyet aleyhine vergilendirme söz konusudur. Ancak bu tür bir uygulamaya gidilmediğinden ve kasıt bu olmadığı için toplumsal cinsiyet nötr vergilendirme olduğu düşünülebilir.

- Erkekler vergi indirimlerinden ve çocuk indirimlerinden daha fazla yararlanıyorsa, toplumsal cinsiyet aleyhine vergilendirme söz konusudur. Ancak bu tür bir uygulamaya gidilmediğinden ve kasıt bu olmadığı için toplumsal cinsiyet nötr vergilendirme olduğu düşünülebilir.

- Evli çiftlere yapılan indirimler kadın istihdamını caydırıyorsa, toplumsal cinsiyet aleyhine vergilendirme söz konusudur. Ancak bu tür bir uygulamaya gidilmediğinden ve kasıt bu olmadığı için toplumsal cinsiyet nötr vergilendirme olduğu düşünülebilir.

- Evli çiftler bekarlara göre daha az vergi ödüyorsa, toplumsal cinsiyet aleyhine vergilendirme söz konusudur. Ancak bu tür bir uygulamaya gidilmediğinden ve kasıt bu olmadığı için toplumsal cinsiyet nötr vergilendirme olduğu düşünülebilir.

- Dik artan oranlı GV uygulanması yatırım yapma isteğini azaltarak istihdamı azaltıyorsa, toplumsal cinsiyet aleyhine vergilendirme söz konusudur. Artan oranlı vergilendirme bireylerin iktisadi davranışlarını olumsuz etkileyerek yatırım eğilimini azaltmaktadır.

- GV'de artış, vergi ödenecek dilimi ve vergi oranlarını yukarı çekerek ilave vergi yükü artışına neden oluyorsa, toplumsal cinsiyet aleyhine vergilendirme söz konusudur. GV tarifesinde 2007-2016 yılları arasında herhangi bir değişiklik olmamıştır. GV Kanunu'nda yer alan çeşitli had ve tutarlar 2016 yılında uygulanmak üzere yeniden belirlenmiştir. Vergi yükü artmaya devam etmiştir. Bu nedenle toplumsal cinsiyet aleyhine vergilendirme söz konusudur.

- Vergi tarifelerindeki değişiklikler az gelirli kadınların yüksek oranlarda vergilendirilmesine neden olduğundan, toplumsal cinsiyet aleyhine vergilendirme söz konusudur. GV tarifesinde 2007-2016 yılları arasında herhangi bir değişiklik olmamıştır. Ancak vergi yükü artmaya devam etmiştir. Bu nedenle toplumsal cinsiyet aleyhine vergilendirme söz konusudur.

- Kadınlar yarı zamanlı ve kayıt dışı olarak çalıştığından indirimlerinden yararlanamıyorsa, toplumsal cinsiyet aleyhine vergilendirme söz konusudur. İşverenler yarı zamanlı çalışmayı kabul etmeyecek ve bu durum kadın işçilerin işten çıkartılmasıyla sonuçlanacaktır. Dolayısıyla işverenler kadın işçi alımından kaçınacağından kadınlar indirimlerden yararlanamayacaktır.⁶

- Vergi kanunlarının karmaşık bir yapısı varsa, toplumsal cinsiyet aleyhine vergilendirme söz konusudur. 2016 yılında Gelir ve Kurumlar vergisi kanunlarının birleştirilmesi hakkında kanun tasarısı hazırlanmıştır. Ancak vergi kanunlarındaki karmaşık yapı giderilememiştir.

- Artan oranlı GV idari bakımdan uygulanabilirse ve geniş bir vergi tabanına yayılabilirse, TCDV söz konusudur. Türkiye'de GV tarifesinde 2007-2016 yılları arasında herhangi bir değişiklik

⁶ Bkz: <http://bianet.org/bianet/kadin/172146-yari-zamanli-calisma-isini-kaybeden-kadinlarin-yerini-guvencesiz-calisan-alacak>

olmamıştır. Dolayısıyla GV yükünün adil dağıtılmasını sağlayan mekanizmalar artan oranlılığı kaldırmaya devam etmiş ve vergi tabanında bir genişleme sağlanamamıştır. Kasıt bu olmadığı için ve kasıt aşan aleyhte bir durum söz konusu olduğundan toplumsal cinsiyet aleyhine vergilendirme olduğu düşünülebilir.

3.2. Dolaylı Vergiler (KDV ve ÖTV)

- Belirli gıda maddelerinde KDV oranı düşük oranlı veya sıfır, TCDV söz konusudur. "Bazı ekmeklere uygulanan %1 KDV oranının kapsamı su, tuz, maya, şeker, enzimler, enzim kaynağı olarak malt unu, vitalgluten ve Türk Gıda Kodeksine göre izin verilen katkı maddeleri ile toplamda %5 oranını geçmemek kaydıyla çeşni maddeleri, diğer tahıllar, soya unu, baklagil unları, yağ, süt, süt ürünleri, bitkisel lif ve benzeri maddeler ilave edilmek suretiyle imal edilen ekmekleri de kapsayacak şekilde genişletilmiştir" (Vergi Sirküleri, 2016/ 55).

- Alkol ve sigara gibi tüketim ürünlerinden alınan vergiler yüksekse, erkek ve kadınları aynı oranda etkiliyorsa, toplumsal cinsiyet nötr vergilendirme söz konusudur. Tüketim alışkanlıkları nedeniyle erkekler alkol ve sigarayı kadınlara göre daha fazla tüketmektedirler. Ancak yüksek vergi oranları açısından bakıldığında her iki cinsi de aynı oranda etkilediğinden, toplumsal cinsiyet nötr vergilendirme söz konusudur.

- Dolaylı vergiler alınırken gelir seviyesine bakılmamakta her gelir düzeyinde aynı vergi oranı uygulanmaktadır. Gelir seviyesi ne olursa olsun aynı vergiyi alınıyorsa, toplumsal cinsiyet nötr vergilendirme söz konusudur.

- Yoksul kadınlar için önemli olan bazı mallara düşük oranlı veya sıfır KDV ve ÖTV oranları uygulanıyorsa, TCDV söz konusudur. Bu tür bir uygulama olmadığından ve kasıt bu olmadığından toplumsal cinsiyet nötr vergilendirme olduğu düşünülebilir.

- KDV'de sağlanan indirimler artan oranlılığın şiddetini azaltıyorsa ve KDV ile ilgili kadınlar ve düşük gelirliler yararına yasa çıkarılıyorsa, TCDV söz konusudur. Bu tür bir uygulama olmadığından ve kasıt bu olmadığından toplumsal cinsiyet nötr vergilendirme olduğu düşünülebilir.

- Kadın girişimciler KDV'den muaf ise, TCDV söz konusudur. 2016 yılında kadın girişimcilerle ilgili vergi muafiyeti bulunmamaktadır. Kasıt bu olmadığından toplumsal cinsiyet nötr vergilendirme olduğu düşünülebilir.

- Dolaylı ve doğrudan vergilerde vergi politikalarının tasarımında toplumsal cinsiyet perspektifi birleştiriliyorsa, TCDV söz konusudur. Böyle bir uygulama olmadığından ve kasıt bu olmadığından toplumsal cinsiyet nötr vergilendirme olduğu düşünülebilir.

- % 0 vergi oranı fakir ve çocuklu, kadının aile reisi olduğu haneleri korumak için uygulanıyorsa, TCDV söz konusudur. Böyle bir uygulama olmadığından ve kasıt bu olmadığından toplumsal cinsiyet nötr vergilendirme olduğu düşünülebilir.

- Artan KDV ve ÖTV oranları, kadın girişimcilere daha fazla yük getiriyorsa, toplumsal cinsiyet aleyhine vergilendirme söz konusudur. Artan KDV ve ÖTV oranları tüm girişimcileri etkilediğinden ve kasıt bu olmadığından toplumsal cinsiyet nötr vergilendirme olduğu düşünülebilir.

- Kadın girişimcilerin ödediği KDV ile erkek girişimcilerin ödediği KDV sektörlerine göre değişiyorsa ve kadın girişimcilerin ödediği KDV daha yüksekse, toplumsal cinsiyet aleyhine vergilendirme söz konusudur. KDV tüm girişimcilerden aynı oranda alındığından ve kasıt bu olmadığı için toplumsal cinsiyet nötr bir vergilendirme olduğu düşünülebilir.

- Medikal ürünlerden alınan vergiler (KDV) ile bu ürünlerin ithalatından alınan vergiler (Gümrük Vergisi) ürüne göre değişmektedir.⁷ Bu ürünlerden alınan vergilerin düşük oranlı olduğu

⁷ Bkz: <http://www.malatyavdb.gov.tr/muktezalar/kdv/muktezakdv33.htm>

söylenemez. Kasıt bu olmadığı için ve kastı aşan aleyhte bir durum söz konusu olduğundan toplumsal cinsiyet aleyhine vergilendirme söz konusudur.

- Kadın girişimcilerin ticaret sektöründe, erkek girişimcilerin üretim sektöründe olma olasılığı daha fazla ise, toplumsal cinsiyet aleyhine vergilendirme söz konusudur. Kadınlar ticari girişimcilik faaliyetlerine yönelmiştir.⁸

- Kadın girişimcilerin sahip olduğu işletmelerin büyük çoğunluğu mikro ölçekli işletmelerdir. Kadın girişimcilerin kazançları daha düşük olduğundan muafiyetlerden yararlanma oranları da daha düşük olduğundan, toplumsal cinsiyet aleyhine vergilendirme söz konusudur.

- Yiyecek içecek gibi ana tüketim maddelerinden alınan vergiler ile su, elektrik, yakıt, taşımacılık, sağlık ve ilaç sektöründe vergilendirme diğer harcama kalemlerine göre daha yüksekse, toplumsal cinsiyet aleyhine vergilendirme söz konusudur.

- Yakıt vergileri vergi yükünü artırıyorsa, toplumsal cinsiyet aleyhine vergilendirme söz konusudur. 2016/9153 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile bazı akaryakıt ve türevlerinin ÖTV tutarları artırılmıştır. Bu nedenle düşük gelirli hanelerde vergi yükü artmaktadır.

- Alkol ve sigara vergileri vergi yükünü artırıyorsa,⁹ toplumsal cinsiyet aleyhine vergilendirme söz konusudur. Alkollü içkilerde ve tütün mamullerinde ÖTV artışı yapılmıştır (Vergi Sirküleri 2016/119).

- Temel gıda maddeleri, temel kişisel bakım kalemleri, çocuk giyimi ve ev yakıtı kullanımı nedeniyle vergi yükü artırıyorsa, toplumsal cinsiyet aleyhine vergilendirme söz konusudur.

4. 2016 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Belgelerinin Toplumsal Cinsiyete Duyarlılık Açısından Değerlendirilmesi

2016 yılı merkezi yönetim bütçe belgeleri GV ile ilgili olarak toplumsal cinsiyete duyarlılık açısından incelendiğinde; indirim, istisna, ve muafiyetlerin düzeyleri, düşük gelirli vergi mükelleflerini gözetecek şekilde olduğundan, GV’de reformlara gidildiğinden, GV, bireysel olarak tahsil edildiğinden, aynı düzey ve tek tip indirim, istisna ve muafiyetler olmadığından, yüksek vergi oranları kadınları emek piyasasına girmekten caydırmadığından, adaletsiz ve yüksek oranlı vergi sistemine rağmen yanında kayıt dışılık azaldığından, ücret gelirlerinin vergilendirilmesi mümkünken ev içi üretim gelirlerinin vergilendirilmesinde kadınlara muafiyet uygulaması devam ettiğinden, toplumsal cinsiyete duyarlılık artmıştır.

Genç girişimciler kazanç istisnası uygulamasında kadın-erkek ayrımı yapılmadığından, menkul kıymet, faiz gibi gelirlerin cinsiyete duyarlı kamu hizmetlerine tahsisi yapılmadığından, evli kadınlara uygulanan vergi oranları evli erkeklere uygulanan vergi oranlarına göre daha düşük olmadığından, kadınlar vergi indirimlerinden ve çocuk indirimlerinden daha fazla yararlanmadığından, evli kadınlara uygulanan vergi oranları evli erkeklere uygulanan vergi oranlarına eşit olduğundan, muafiyet ve indirimler GV ödeyen tüm bireyler için kullanıldığından, evli kadınlara uygulanan vergi oranları evli erkeklere uygulanan vergi oranlarına göre daha yüksek olmadığından, erkekler vergi indirimlerinden ve çocuk indirimlerinden kadınlara göre daha fazla yararlanmadığından evli çiftlere yapılan indirimlerin kadın istihdamını caydırması söz konusu olmadığından, evli çiftler bekarlara göre daha az vergi ödemesi söz konusu olmadığından, toplumsal cinsiyete duyarlılık nötrdür.

Artan oranlı GV geniş bir vergi tabanına yayılmadığından, kadınların bütçe karar mekanizmalarına katılımı artırılmadığından, dik artan oranlı GV uygulanması yatırım yapma isteğini ve istihdamı azalttığından, GV’de artış, vergi ödenecek dilimi ve vergi oranlarını yukarı çekerek ilave vergi yükü

⁸ Bkz: <https://anahtar.sanayi.gov.tr/tr/news/turkiyede-girisimcilik-ve-kadin/1970>

⁹ ÖTV artışları için bkz: 01.02.2005 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 2005/8410 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı

artışına neden olduğundan, vergi tarifelerindeki değişiklikler az gelirli kadınların yüksek oranlarda vergilendirilmesine neden olduğundan, kadınlar yarı zamanlı ve kayıt dışı olarak çalıştığından indirimlerinden yararlanamadığından, vergi kanunlarının karmaşık bir yapısı olduğundan, toplumsal cinsiyete duyarlılık azalmıştır.

2016 yılı merkezi yönetim bütçe belgeleri dolaylı vergiler (KDV ve ÖTV) ile ilgili olarak toplumsal cinsiyete duyarlılık açısından incelendiğinde; bazı ekmeklere uygulanan %1 KDV oranının kapsamı genişletildiğinden, toplumsal cinsiyete duyarlılık artmıştır.

Yoksul kadınlar için önemli olan bazı mallara düşük oranlı veya sıfır KDV ve ÖTV oranları uygulanması olmadığından, KDV ile ilgili kadınlar ve düşük gelirli kadınlar yararına yasa çıkarılmadığından, kadın girişimciler KDV'den muaf olmadığından, dolaylı ve doğrudan vergilerde vergi politikalarının tasarımı toplumsal cinsiyet perspektifi birleştirilmediğinden, % 0 vergi oranı fakir ve çocuklu, kadının aile reisi olduğu haneleri korumak için uygulanmadığından, alkol ve sigara gibi tüketim ürünlerinden alınan vergiler her iki cinsi de aynı oranda etkilediğinden, gelir seviyesi ne olursa olsun aynı vergi oranı uygulandığından, artan KDV ve ÖTV oranları, tüm girişimcileri etkilediğinden, KDV tüm girişimcilerden aynı oranda alındığından, toplumsal cinsiyete duyarlılık nötrdür.

Medikal ürünlerden alınan vergiler (KDV) ile bu ürünlerin ithalatından alınan vergiler (Gümrük Vergisi) ürüne göre değiştiğinden, kadınlar aile sağlığı, eğitim ve beslenme gibi ihtiyaçlar için gelirlerini harcadıklarından, kadın girişimcilerin ticaret sektöründe, erkek girişimcilerin üretim sektöründe olma olasılığı daha fazla olduğundan, kadın girişimcilerin muafiyetlerden yararlanma oranları daha düşük olduğundan, yiyecek içecek gibi ana tüketim maddelerinden alınan vergiler ile su, elektrik, yakıt, taşımacılık, sağlık ve ilaç sektöründe KDV oranları yüksek olduğundan, yakıt, alkol ve tütün ürünleri için ÖTV oranları artırıldığından, temel gıda maddeleri, temel kişisel bakım kalemleri, çocuk giyimi ve ev yakıtı kullanımı nedeniyle vergi yükü arttığından, toplumsal cinsiyete duyarlılık azalmıştır.

Sonuç olarak 2016 yılı merkezi yönetim bütçesinde vergilendirme ile ilgili olarak kadın-erkek ayrımı yapılmadığından toplumsal cinsiyet nötr bütçeleme söz konusudur. 2016 yılı merkezi yönetim bütçesinde kadınların vergilendirilmesi ayrı bir kalem olarak yer almamıştır. Bu nedenle bütçedeki vergileri toplumsal cinsiyet yaklaşımıyla yorumlamak zorlaşmaktadır. Bu durum 2016 yılı bütçesinin kadınların ve erkeklerin vergilendirme düzeyleri ile aralarındaki eşitsizliklerin değerlendirilmeden hazırlandığını göstermektedir.

"2016 yılı merkezi yönetim bütçesi de daha önceki yılların bütçeleri gibi, yerli ve yabancı sermayenin çıkarlarına yönelik olan, giderek fakirleşen ve işsizlikle mücadele eden emekçi kesime yüklenen dolaysız ve dolaylı vergilerle ön plana çıkmıştır. Bu bütçede vergiler adaletsizdir. Gelir dağılımı yine bozulmuştur. Bölüşüme yönelik politikalar ise kadın, işçi ve emekçiler aleyhinde oluşturulmuştur" (Kültür Sanat Sen, 2016).

5. Sonuç

2016 yılı merkezi yönetim bütçe belgeleri toplumsal cinsiyete duyarlılık açısından incelendiğinde GV, KDV ve ÖTV indirimleri, istisna ve muafiyetleri açısından toplumsal cinsiyete duyarlılık artmıştır. GV, KDV ve ÖTV'deki artışlar olduğu durumlarda ise toplumsal cinsiyete duyarlılık azalmıştır. Ancak 2016 yılı merkezi yönetim bütçe belgeleri vergilendirme ile ilgili olarak toplumsal cinsiyete duyarlılık açısından genelde incelendiğinde toplumsal cinsiyete duyarlılık nötrdür. Şöyle ki:

GV açısından değerlendirildiğinde, evli kadınlara uygulanan vergi oranları evli erkeklere uygulanan vergi oranlarına göre daha düşük olmadığından, muafiyet ve indirimler GV ödeyen tüm bireyler için kullanıldığından, menkul kıymet, faiz gibi gelirlerin cinsiyete duyarlı kamu hizmetlerine tahsisi yapılmadığından, kadınlar vergi indirimlerinden ve çocuk indirimlerinden daha fazla

yararlanmadığından, evli kadınlara uygulanan vergi oranları evli erkeklere uygulanan vergi oranlarına eşit olduğundan, evli kadınlara uygulanan vergi oranları evli erkeklere uygulanan vergi oranlarına göre daha yüksek olmadığından, erkekler vergi indirimlerinden kadınlara göre daha fazla yararlanmadığından, evli çiftlere yapılan indirimlerin kadın istihdamını caydırması söz konusu olmadığından, evli çiftlerin bekarlara göre daha az vergi ödemesi söz konusu olmadığından toplumsal cinsiyete duyarlılık nötrdür.

Dolaylı vergiler açısından değerlendirildiğinde, alkol ve sigara gibi tüketim ürünlerinden alınan vergiler her iki cinsi de aynı oranda etkilediğinden, gelir seviyesi ne olursa olsun aynı vergi oranı uygulandığından, kadın girişimciler KDV'den muaf olmadığından, dolaylı ve doğrudan vergilerde vergi politikalarının tasarımı toplumsal cinsiyet perspektifi birleştirilmediğinden, "% 0 vergi oranı fakir ve çocuklu, kadının aile reisi olduğu haneleri korumak için uygulanmadığından", artan KDV ve ÖTV oranları tüm girişimcileri etkilediğinden, KDV tüm girişimcilerden aynı oranda alındığından, toplumsal cinsiyete duyarlılık nötrdür.

2016 yılı merkezi yönetim bütçesinde eğitim, sağlık, yaşlılık ve yoksulluk gibi alanlara kaynak ayrılmıştır. Ancak vergilendirmede cinsiyet eşitsizliği görmezden gelinmiş; kadınları aile içerisine yerleştirme planları yapılmıştır. Bu bütçelerde kadınlar yok sayılmış, vergi konusunda kadına hiçbir vurgu yapılmamıştır. Adil olmayan vergilerle kadınların vergi yükü daha da artmıştır (Eğitim Sendikası, 2014).

2016 yılı merkezi yönetim bütçesinde yer alan orta vadeli program ve orta vadeli mali plan arasında TCDB ve TCDV konusunda henüz yeterli düzeyde ilişki kurulmadığı görülmektedir. Ayrıca 2016 yılı Orta Vadeli Programı, Orta Vadeli Mali Planı, Bütçe Gerekçesi, Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu ve Yıllık Ekonomik Raporunda TCDV'yle ilgili herhangi bir ifade bulunmamaktadır. Bu konuyla ilgili olarak da herhangi bir çabanın sarfedilmediği gözlemlenmektedir.

KAYNAKÇA

Bianet (2016) Yarı Zamanlı Çalışma: İşini Kaybeden Kadınların Yerini Güvencesiz Çalışan Alacak, <https://bianet.org/bianet/kadin/172146-yari-zamanli-calisma-isini-kaybeden-kadinlarin-yerini%20guvencesiz-calisan-alacak>

Bütçe Gerekçesi (2016). Maliye Bakanlığı, Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü,

Eğitim Sendikası (2014). "2015 Yılı Merkezi Bütçe Görüşmelerinde "Kadınları Aile İçerisine Yerleştirme" Planları Yapılmaktadır. " Basın Açıklamaları.

Elson, D. (1999). "Gender Budget Initiative", Commonwealth Secretariat, 1-21.

Göğüsdere, C. (2018). "Toplumsal Cinsiyet ve Vergilendirme: 2005-2016 Dönemi Bütçe Raporları, İlgili Mevzuat ve Düzenlemelerden Hareketle Türkiye Özelinde Bir İrdeleme", Gazi Üniversitesi, SBE, Doktora Tezi.

Hazine ve Maliye Bakanlığı (2016). Bütçe Kanunu ve Ekleri, <https://www.hmb.gov.tr/bumko-merkezi-yonetim-butce-kanunu-ve-ekleri>

Kültür Sanat Sen. (2016). "2016 Merkezi Yönetim Bütçesi Analizi", Kültür Sanat ve Turizm Emekçileri Sendikası, Şubat 2016

Malatya Vergi Dairesi Başkanlığı (2016), <http://www.malatyavdb.gov.tr/muktezalar/kdv/muktezakdv33.htm>

- Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu (2016) 2016 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu, Maliye Bakanlığı, Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü. <http://www.bumko.gov.tr/TR,61/merkezi-yonetim-butce-kanunu-ve-ekleri.html>
- Merkezi Yönetim Geçici Bütçe Kanunu (2016) 2016 Yılı Merkezi Yönetim Geçici Bütçe Kanunu, Maliye Bakanlığı, Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü. <http://www.bumko.gov.tr/TR,61/merkezi-yonetim-butce-kanunu-ve-ekleri.html>
- Nelson, J. (1996). Feminist Theory and The Income Tax. In Feminism, Objectivity, and Economics. New York: Routledge.
- Orta Vadeli Mali Plan (OVMP). (2016 - 2018). Maliye Bakanlığı, Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, <http://www.bumko.gov.tr/TR,43/orta-vadeli-mali-plan-ve-ekleri.html>
- Orta Vadeli Program (OVP). (2016-2018). Maliye Bakanlığı. Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, <http://www.bumko.gov.tr/TR,42/orta-vadeli-program.html>
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2020) <https://anahtar.sanayi.gov.tr/tr/news/turkiyede-girisimcilik-ve-kadin/1970>
- Shibata, A. (1994). "The Effects of Japanese Income Tax Provisions on Women's Labour Force Participation. " In Folbre, Nancy, Bergmann, B., Agarwal, B. and Floro, M. (eds), Women's Work in the World Economy. New York
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2016), 2016 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Gerçekleşmeleri ve Beklentiler Raporu, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/02/MYB_GerceklesmeleriveBeklentilerRaporu_2016.pdf
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2017), 2016 Genel Faaliyet Raporu. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/11/GenelFaaliyetRaporu_2016.pdf
- TUIK (2016). Türkiye İstatistik Kurumu, İşgücü İstatistikleri, 2016, www.tuik.gov.tr
- Vergi Sirküleri (2016) <http://www.verginet.net/dtt/Sirkuler.aspx>